

1. Bevezetés. A témaválasztás indoklása

A sportszociológiában viszonylag későn kezdődött el az esélyegyenlőség/esélyegyenlőtlenség kutatása, és mind a mai napig viszonylag kevés kutatással rendelkezünk e témakörben. Az esélyegyenlőség kérdését a társadalomkutatók részben a szabadidősportban részben az élsportban tanulmányozták mind a hazai, mind nemzetközi szinten.

Az élsportolók, jelesen az olimpikonok társadalmi státusának és presztízsének tudományos vizsgálata – az 1948-as olimpiától az 1996-os ötkarikás játékokig - Földesiné munkássága révén már a nyolcvanas évek elejétől markánsan jelen van a szakirodalomban (Földesiné 1983,1984, 1999). Sőt az atléták társadalmi származásának vizsgálatával (Földesiné,1980) a kutató az élsportbeli esélyegyenlőség témakörét járta körül már a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján. Ennek ellenére ez a kérdéskör ez idáig nem került a hazai tudományos érdeklődés homlokterébe. Az egyes sportágakra – így az úszásra – vonatkozóan hiányzik a bekapcsolódás, majd a sportolói pályafutás során megnyilvánuló esélykülönbségek leíró és magyarázó elemzése. Dolgozatommal ezt a hiányt kívánom mérsékelni.

Témaválasztásomat egy további szempont is indokolja. A magyar sportszociológia a tudományág hazai meghonosodása óta kiemelt feladatként tűzte ki az utánpótlás korosztály vizsgálatát, ezen belül az élsport és az utánpótlás rendszerének és a fiatal sportolók versenysportból való lemorzsolódás okainak feltárását (Kun 1968). Az úszósport utánpótlási bázisának részletes felmérésével, mely ez idáig szintén nem képezte hazai kutatás tárgyát, e háttérbe szorult téma fontosságát szeretném e helyütt is kiemelni.

Az úszás Magyarországon hagyományos sikersportág, az utóbbi évtizedek gazdasági és társadalmi változásai azonban nem múltak el nyomtalanul az úszásban sem. Jelen kutatás e változásokat is tematizálja, noha szisztematikus vizsgálatukra nem vállalkozhat.

Az úszás sok tekintetben specifikus sportág, megállapításaim nagy része reményeim szerint mégsem korlátozódik az úszósportra, hanem a mai magyar versenysport egészére kiterjeszhető.

2. Célkitűzések

Disszertációm célja a versenysport – jelen esetben az úszás - társadalmi meghatározottságának vizsgálata. A sport az egyenlőtlenségeket létrehozó és fenntartó alrendszerként működik (Bourdieu 1989): az elméletileg egyenlő esélyekkel induló gyermekeknek azonban gyakorlatban olyan objektív társadalmi feltételekkel kell szembenéznük, amelyek sok esetben a versenyszerű úszás gátjává válnak. Dolgozatom célja ezek vizsgálata.

Kutatásommal azon tényezőket kívánom azonosítani és elemzően tárgyalni, amelyek az úszásba való bekapcsolódás mértékét meghatározzák, az utánpótlás bázisát kijelölik, és szélesebb perspektívában a sportág eredményességét meghatározzák. E tényezők sokfélék: közéjük tartoznak a szélesebb társadalom gazdasági és politikai jellemzői, a társadalmi rétegződés egyes elemei, illetőleg a sportág specifikumai által támasztott szervezeti és infrastrukturális követelmények.

Kutatásom két központi kérdést jár körül:

- Milyen dimenziókban jelenik meg az esélyek egyenlőtlensége a gyermekek és fiatalok úszásba kapcsolódásában, majd a már versenyszerűen sportoló fiatalok körében az élsportolóvá válásban?
- Milyen mértékűek ezek az egyenlőtlenségek?

3. Hipotézisek

Az esélyegyenlőtlenségek jellegét és mértékét több külön részterületen elemzem. Az alábbiakban az egyenlőtlenségi dimenziókra vonatkozó hipotéziseimet ismertetem, melyeket empirikusan tesztelek. Feltételezem, hogy

- az úszást, mint versenysportágat túlnyomórészt a középosztálybeli szülők gyermekei választják;
- a család anyagi helyzete alapvetően behatárolja azon gyermekek és fiatalok körét, akik bekapcsolódnak a versenyszerű úszásba;
- a szülők illetve a család sporthagyományai kedveznek az úszásba kapcsolódásnak és a felnőtt élsportolóvá válásnak;

- az egyes régiók gazdasági fejlettségi szintje és az úszáshoz szükséges infrastrukturális – létesítményekkel való – ellátottsága meghatározza az utánpótlás korosztály jelenlétét az úszósportban;

- az esélyegyenlőtlenség a „települési lejtő” mentén is megjelenik: a fővárosi fiatalok esélytöbbséggel indulnak az összes többi településről származó úszóhoz képest;

A fenti hipotézisekben érintett egyenlőtlenségi dimenziók az úszósportba való bekapcsolódás szempontjából jelentősek. Ami a sportpályafutás során, tehát a már versenyszerűen sportoló fiatalok körében megnyilvánuló egyenlőtlenségeket illeti, a következő három előzetes hipotézis tesztelését tekintem indokoltnak: Feltételezem, hogy

- a továbbtanulás szándéka a lemorzsolódás leggyakoribb oka;

- a lányok nagyobb arányban vonulnak vissza idő előtt a versenyszerű úszásból;

- a serdülőkorú versenyzők gyakran divatosabb sportágak javára hagynak fel az úszósporttal.

4. A kutatás módszerei

Egy sportágban megnyilvánuló esélyegyenlőség mértékét több tényező határozhatja meg, melyek vizsgálata eltérő elemzési módszerek alkalmazását teszi szükségessé. Disszertációmban a következő kutatási módszereket használom:

A populáció és a mintavétel

Kutatásommal kezdetben a mai utánpótlás korú úszók társadalmát kívántam feltérképezni. Szakosztályi nyilvántartás alapján megtörtént a 9 – 16 éves aktív versenyzők (korosztályos úszók) teljes populációjának, 266 főnek a kérdőíves felmérése.

Mivel kutatásom elsődleges célja az élsportolóvá válás társadalmi feltételrendszerének megvilágítása, szükségessé vált azon úszókat is bevonni a felmérésbe, akikből sikeres felnőtt bajnokok váltak. A mai felnőtt úszók teljes, 37 fős populációja alkotja kutatásom egyik alcsoportját.

A harmadik alpopuláció tagjai olyan volt úszók, akik az utóbbi időben valamilyen okból kifolyólag még korosztályos úszóként abbahagyták a versenyzést. Belőlük korosztályos eredménylisták és a szakosztályok nyilvántartása alapján, illetve elérhetőségi szempontok szerint (hólabda-módszerrel, volt edzőik és kollégáik javaslatára) vettem egy 94 fős mintát. A regionális reprezentativitásra is törekedtem: szakosztályonként legalább egy-két olyan volt versenyzőt kérdeztünk meg, aki már nem úszik versenyszerűen.

Dokumentumelemzés

Dokumentumelemzéssel vizsgálom a szakirodalom alapján kijelölt, illetve saját sportszakemberi tevékenységem alapján a téma szempontjából relevánsnak vélt gazdasági, politikai és makrotársadalmi tényezőket, amelyek között a sport szervezetrendszere, szűkebben véve egy-egy sportág működik. Ezek a következők: az 1989-1990-es gazdasági és politikai – rendszerváltás hatása a társadalom szerveződésére; a magyar társadalom strukturális viszonyai és a rétegződésben bekövetkezett változások; a rendszerváltás utáni társadalmi egyenlőtlenségek jellege és mértéke; az utóbbi évtizedek változásainak - köztük a hazánkba is begyűrűző globalizációnak - a fiatalok életvitelére és értékrendjére tett hatása; a sport szervezeti és finanszírozási rendszerének bemutatása.

Mélyinterjúk

A kérdőíves vizsgálat előkészítéséhez szükségünk volt néhány, az úszótársadalom különböző szereplőivel készített interjúra, melyek a sportág problémáira rávilágítva kijelölték a kérdések irányát és tartalmát. Ám a survey alapján nyert statisztikai jellegű eredmények értelmezése sem teljes további interjúk, ezúttal strukturálatlan mélyinterjúk elkészítése és elemzése nélkül. Elsősorban a nemek közötti esélykülönbségek és a továbbtanulási szándék vizsgálata volt az a két témakör, amelynek tárgyalásához részletesebb, kimerítőbb, a mélyinterjú módszerével nyert információkra volt szükségem.

Survey módszer

A dolgozat második része olyan elemzéseket tartalmaz, melyeket saját empirikus kutatásom alapján végeztem el. Felmérésem gerincét a nyolcvanas évektől kezdődően a versenyszerű úzásba bekapcsolódott gyermekek és fiatalok körében elvégzett survey – kérdőíves kutatás – adja. A vizsgálat 496 főre terjedt ki. A kutatás során feltett kérdések kijelölésében részben a szakirodalom nyújtott eligazítást, részben néhány úszóedzővel, sportszakemberrel és szülővel készített, a probléma-azonosításra alkalmas strukturált interjú. A kérdőíves felméréssel nyert adatokat az SPSS statisztikai programcsomag segítségével dolgoztam fel. A bemutatott eredményeket keresztábra elemzés és logisztikus regresszió

analízis használatával nyertem.

Az élsportolóvá válás feltételrendszerének időbeli alakulására is kíváncsi voltam. Az összehasonlító jellegű kutatás így két további csoport bevonásával vált teljessé. Egyrészt kérdőíves felmérést végeztem a rendszerváltást megelőző tíz-tizenöt év válogatott úszóinak számomra elérhető csoportjával. A nyilvántartások és személyi ismeretségek révén 43 főt sikerült megkérdezni. Másrészt bevontam azokat a volt versenyzőket is, akik a rendszerváltást közvetlenül megelőző években a versenysportot korosztályos úszóként abbahagyták. Ebből a populációból a rendelkezésemre álló korosztályos bajnoki listák, a szakosztályok nyilvántartása valamint elérhetőségi szempontok alapján (hólabda-módszerrel) reprezentatív, 56 fős mintát vettem. Itt is törekedtem az ország összes régiójából származó hajdani versenyzők bevonására.

Felmérésem így összesen 496 főre terjed ki, mely az elmúlt negyed évszázad úszóbajnokait teljes egészében, az úzásban eredményesen szereplő, élsportolói státuszra esélyes korosztályos versenyzőknek pedig egy jelentős hányadát tartalmazza.

Az esélykülönbségeket okozó társadalmi tényezők vizsgálata előtt a tehetség témakörét is körüljártam: megvizsgáltam, mit jelent a tehetség az úszósportban, melyek az úszóvá válás kritériumai és a tehetség kiválasztásának módszerei.

5. Eredmények

Az úszók értékrendje

Egyetlen érték vonatkozásában láthatunk szembetűnő időbeli változást: a sporttevékenység révén külföldre tett utazások a nyolcvanas években – a viszonylagos liberalizálódás és nyitottság ellenére is – olyan vonzerővel rendelkeztek, amelyek komoly motivációs forrásként hatottak a versenysportolókra. Ma, amikor a lehetőségek kibővültek, a korábbi időszakokhoz képest mintegy 20-25%-kal kevesebben tartják sportpályafutásuk szempontjából jelentős húzóerőnek a külföldi utazásokat.

Különbség mutatható ki néhány érték vonatkozásában a mindenkorai felnőtt élsportolók és a korosztályosként visszavonultak között. Utóbbiak között kevesebben vannak azok, akik számára fontos az ellenfelek legyőzése, a saját rekordok megjavítása és a teljesítményjavulás, továbbá kisebb arányban vágytak hírnévre, ismertségre a sport révén. E motivációk

mérsékeltébb jelenléte részben magyarázata lehet annak, hogy idő előtt visszavonultak a versenysportból.

A legtöbb sportág képviselőivel ellentétben (Földesiné 1999) az úszók körében a nyolcvanas évek óta mind a mai napig nem tört előre - statisztikailag kimutatható és értékelhető módon - az „anyagias” szemlélet, még a legfiatalabb korosztályban sem. Feltételezhető, hogy az úzás a professzionizált sportágakhoz képest inkább öncélként űzött és önmagáért kedvelt sportág. Ezt mutatja az is, hogy a sportszeretet rendkívül magas értékei az elmúlt huszonöt év leforgása alatt mit sem csökkentek.

Az úzás népszerűsége

Noha valamennyi generációban erőteljes az úzást a népszerű sportágak körébe soroló hajlam, mégis, a sport – ezen belül a versenysport – népszerűségének csökkenése a rendszerváltás után az úszók percepcióiban is lecsapódik. A mai, a versenyzői életvitel nehézségeit átélő, a társadalmi és anyagi megbecsültség hiányát magukon érző felnőtt versenyzők tűnnek a legszkeptikusabbnak az úzás társadalmi presztízst is jelző népszerűség tekintetében.

A legfiatalabb úszók körében is megnőtt a határozatlanok, a sportáguk kedveltségét tisztán átlátni nem tudók tábora. Megítélésem szerint ebben a versenysport által összességében elkönyvelt népszerűség- és presztízszvesztés mellett a sportág átmeneti helyzete és nehézségei, a jelen viszonyok tisztázatlansága is tükröződik.

A nemek közötti esélykülönbségek az élsportolóvá válásban

A mai úzó gyerekek és fiatalok nemek szerinti megoszlása az osztársadalmi arányokhoz áll közel: az úszók 50,8%-a lány, 49,2%-a fiú. Ám a kezdeti kiegyenlítettség később a férfiak javára tolódik el, a kor előrehaladtával egyre nő a két nem részvételi aránya közötti különbség.¹

Serdülőkorban, a biológiai érés időszakában a lányok időszakos teljesítményromlása (Sós 1993) gyakran vezet a versenyzés abbahagyásához. Ám az idő előtti pályaelhagyás nem írható kizárólag a nemek közötti biológiai különbségek számlájára.

¹ A '80-as évtizedben a felnőtt úszók nemek szerinti megoszlása ehhez hasonló volt: 39,5%-uk volt nő, 60,5%-uk férfi.

A két nem élsportolóvá válásának esélyeiben az alapvető eltérést a társadalmi elvárások különbsége, a nemekre ható eltérő szerepelvárások és a nemspecifikus társadalmi normák okozzák. A közvélemény a versenysporttal gyakran asszociálja a túlzott erő kifejtést, adott esetben a verseny durvaságát, fizikailag és szellemileg túlterhelő voltát, összességében a megterhelő és stresszes életformát. A versenysport, mint a nőiesség attribútumaival ellentétes tevékenység jelenik meg, hiszen olyan lelki és fizikai követelményrendszert állít a lányok elé, amely a hagyományos női szerepfelfogással nem fér össze.

Az úszók társadalmi származása

Az úszók szülei között a nyolcvanas évektől kezdődően a felsőfokú végzettségűek arányának növekedése érhető tetten, mely nem írható kizárólag olyan strukturális változások számlájára, mint a felsőoktatási expanzió. Mindez arra utal, hogy az úzás (új) zárt, a felső rétegek „kiváltságos” sportágává válik.

A rendszerváltás óta eltelt időszak újdonsága, hogy a vállalkozók gyermekei népességbeli arányuknál nagyobb arányban jelentek meg a versenysportban. Ez várható volt annak fényében, hogy a versenysporthoz elengedhetetlen személyiségvonások - így az önállóság, a kockázatvállalás, a hosszú távú tervezés képessége, a késleltetett javadalmazás elfogadása – részben ugyanazok, amelyeket a gyermekek és fiatalok a vállalkozói kultúrában elsajátíthatnak.

A fizikai munkát végző szülők gyermekeinek aránya a vizsgált időszakban folyamatosan csökkent, ezzel párhuzamosan fokozódott a szellemi tevékenységet folytató szülők utódainak jelenléte.

Adataim egyértelműen beigazolták hipotézisem, miszerint az esélyegyenlőtlenségek egyik dimenzióját a származási család társadalmi státusa jelöli ki: az úzást, mint versenysportágat túlnyomórészt a felső középosztálybeli szülők gyermekei választják.

A rendszerváltás nyomán kialakult sportfinanszírozási helyzetben a sportoló gyermekek és fiatalok családjára számottevő anyagi teher hárul. Mindez azon hipotézis megfogalmazására indított, hogy mára az erősen tőkeigényes úzósportba jobb anyagi helyzetű családokból származó gyermekek kapcsolódnak be, mint az előző időszakokban.

Az anyagi helyzet mutatóiként a személygépkocsi birtoklást, a lakáskörülményeket, illetve az anyagi helyzet szubjektív megítélését mértem fel az úzóknak körében. Mindhárom

ismérv alapján elmondható, hogy az úszó gyermekek és fiatalok származási családjának életszínvonala az utóbbi húsz évben folyamatosan növekedett.

A család sportkulturális tőkéje

Hipotézisem szerint a versenysportban megnyilvánuló esélyegyenlőtlenségek egy újabb dimenziója a család sportkulturális tőkéje: a szülők illetve a család sporthagyományai kedveznek az úszásba kapcsolódásnak és a felnőtt élsportolóvá válásnak.

Adataim azt tanúsítják, hogy az utóbbi másfél évtizedben jelentősen megnőtt a szülők sportmúltjának hatása a gyermekek versenyszerű sportolására: elsősorban az úszó múlttal rendelkező, illetve az egyéni sportágakba korábban versenyszinten bekapcsolódott szülők gyermekei válnak úszóversenyzőkké, nagyrészt szüleik kezdeményezésére.

Mindez a sporttársadalom jelentős mértékű önreprodukciójáról tesz tanúságot, mely tendencia a jelek szerint a jövőben is folytatódni fog.

Területi egyenlőtlenségek

Feltételezésem szerint a területi különbségek a sportba való bekapcsolódás egyenlőtlenségi dimenzióinak egyike. E vonatkozásban két hipotézist teszteltem:

- Az egyes régiók gazdasági fejlettségi szintje és az úszáshoz szükséges infrastrukturális – létesítményekkel való – ellátottsága meghatározza az utánpótlás korosztály jelenlétét az úszósportban.

Ez a hipotézis nem nyert alátámasztást. Eltekintve a főváros kiemelkedő ellátottságától és ennek megfelelő felülreprezentáltságától, a korosztályos úszók regionális és megyék szerinti megoszlása nem tükrözi az infrastrukturális fejlettséget, a fedett uszodákkal való ellátottság különböző szintjeit.

- Mindazonáltal esélyegyenlőtlenség a „települési lejtő” mentén is megjelenik: a fővárosi fiatalok esélytöbblettel indulnak az összes többi településről származó úszóhoz képest.

A településtípus szerinti egyenlőtlenségek valóban jelentősnek bizonyulnak. Az induló települési egyenlőtlenségek a sportolói életút során fokozódni látszanak. A rendszerváltás előtt és után felnőtt élsportolóvá vált úszók egyaránt legalább kisváros szintű településről származnak.

A tanulás és a sportolás összeegyeztethetősége

Az utóbbi két évtizedben a továbbtanulási aspirációk növekedése tapasztalható a fiatal felnőtt korú élsportolók körében. A mai egyetemista korú válogatott úszók zöme (mintegy 85%-a) már sportpályafutása alatt felsőfokú oktatási intézményben tanul. Ezzel szemben a sportpályafutással párhuzamos felsőfokú képzésre a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban csak az úszók egy kisebbségének (17, 5%-nak) volt lehetősége, és ezekben az esetekben is a sporthoz kapcsolódó hivatásokról van szó. A rendszerváltás óta az aktív sportolók felsőoktatásban való részvételének esélyei tehát növekedtek. Sportpályafutásuk alatt Magyarországon jobbra a sporthoz kapcsolódó szakokon, illetve az Egyesült Államokban a “divatos” menedzser, marketing és kommunikáció szakokon vannak jelen az úszók.

Az úszók pályafutásának időbeli összehasonlításakor feltűnő, hogy a középfokú és/vagy felsőfokú tanulmányok befejezése ma jóval több esetben szenved késedelmet (általában két félévet), mint egy-két évtizeddel korábban.² Ennek okát az iskolarendszer és a sportegyesületek közötti együttműködés hatékonyságának csökkenésében, a korábbi sportiskolai rendszer összeomlásában látom.

Ha szemügyre vesszük a versenyszerű úszást serdülő korban abbahagyók motivációit, a legszembetűnőbb növekedés az egyetemi továbbtanulási váagnak, mint a versenysporttal ütköző érdekek megjelenése. Egyre nagyobb arányban lépnek ki a középiskola elkezdésekor a versenysportból azért (is), hogy évekkel később egyetemen tanulhassanak tovább. Ekkor tehát a versenyszerű úzás a tanulmányok akadályozójaként hat, legalábbis a versenyző mikrokörnyezete így érzékeli. Az úzás abbahagyásának egyéb okai is összefüggnek a továbbtanulási szándékkal: “más sportot szeretett volna űzni”, “túl sok volt az edzés”, “tanárai tanácsára hagyta abba”, “a tanulás rovására ment a versenyzés” – ezek mind az egyetemi továbbtanulási aspirációval hozhatók kapcsolatba.

A sportpályafutás során ható egyenlőtlenségek

Az idő előtti pályaelhagyást, a lemorzsolódást befolyásoló tényezőket egy logisztikus regressziós modell segítségével állapítottam meg. Ezzel az volt a célom, hogy megvizsgáljam és megmagyarázzam az úszó pályafutás ideje alatt az élsportolóvá válás tekintetében mutatkozó esélykülönbségeket. Ezért a magyarázó modellbe azokat a változókat vontam be,

² A nyolcvanas években a felnőtt korú úszók 14%-a, napjainkban 32,4%-a halasztott legalább egy félévet úszó pályafutása miatt, és egyre többen teszik ezt már a középiskola ideje alatt.

amelyek jelentőségét a dolgozat korábbi fejezeteiben leíró modellek segítségével már kimutattam.

A településtípus, a család anyagi helyzete és a szülők iskolai végzettsége a kiinduló egyenlőtlenségeket határozzák meg, tehát azt befolyásolják, ki az, aki egyáltalán bekapcsolódik a versenysportra, nem a sportpályafutás során hatnak.

Napjainkban a család sporthagyományai okozzák a legnagyobb egyenlőtlenségeket a felnőtt élsportolóvá válás esélyeiben. Azok az úszók, akiknek egyik vagy mindkét szülője maga is felnőtt élsportoló volt, több mint hétszer akkora eséllyel maradnak bent a versenysportban, mint azok, akik családjában senki nem sportolt, vagy ha igen, akkor azt legfeljebb hobbiszinten tette

A családi sporthagyományok mellett két további változó hat szignifikánsan az élsportolóvá válás esélyeire: a tanulás és sportolás összeegyeztethető volta, illetve a nem. A rendszerváltás előtti időszak úszóinál összesen két ilyen hatást sikerült kimutatnom ki: a családi sportkultúra és a nem hatását. Már a rendszerváltást közvetlen megelőző időszakban is nagy jelentőségű volt a szülők sportmúltja a gyermekek versenysportoltatása szempontjából. Ekkor egy olyan úszó, akinek legalább egyik szülője élsportoló volt, több mint négyszeres eséllyel vált felnőtt élsportolóvá a sportkulturális tőkével alig rendelkező pályatársához képest

A középiskolai tanulás és a sportolás egyeztetetőségének megjelenése azonban egy új fejlemény, amely a versenysportban maradás esélyeit meghatározza. Ennek magyarázatát a rendszerváltás nyomán megváltozott makrotársadalmi helyzetben látom, melyek közül kettő érdelem kiemelt figyelmet: osztálytársadalmi szinten a tanulás fontosságának megnövekedése, a sportélet belső tényezői közül pedig a sportiskolák megszűnése.

Áttérés más sportágakra

Az úszóversenyzői pályafutás korai abbahagyása után ma a régebbi időszakhoz képest jóval többen térnek át más sportágakra, melyek a család objektív lehetőségeinek (időbeosztás, a jövőre vonatkozó tervekkel való összeegyeztetőség) vagy az egyéni érdeklődésnek jobban megfelelnek. Nem a versenysportból való teljes kivonulásnak vagyunk tehát tanúi, hiszen a volt korosztályos úszók legtöbbször az újonnan választott sportágban versenyeken is részt vesz. Olyan sportágak jelentek meg és váltak egyre népszerűbbé, amelyekhez az úszó múlt előnyt jelent: ilyen a vízilabda, a triatlon, a kajak-kenu és az extrém vízisportok.

A sportágváltás leggyakrabban említett oka az, hogy az új sportág a tanulás mellett könnyebben üzhető, ami egybecseng a továbbtanulási aspirációkkal. További indítékok a

váltásra az úszóedzések monotóniája és a csapatsportok hangulatának előnyben részesítése a “magányos” úszással szemben.

6. Következtetések

A magyar úszósportban megnyilvánuló esélyegyenlőtlenségek kérdését jelen dolgozat elsőként fogalmazza meg és teszi szisztematikus vizsgálat tárgyává. Az időbeli összehasonlítás a nyolcvanas évek úszótársadalmával lehetőséget teremtett arra, hogy feltérképezsem, hogyan hatottak az 1989-1990-es rendszerváltással együtt járó társadalomszerkezeti átalakulások a sportbeli esélyegyenlőtlenségek rendszerére.

A rendszerváltás után a magyar társadalom szerkezetében lezajlott változások egyike, hogy a státusinkonzisztencia kezdeti növekedése után mára lassan körvonalazódni látszik egy szélesedő, stabil középréteg (Kolosi 2000), mely az úzás merítési bázisát jelentheti. Úgy a szakirodalom, mint saját kutatásom tapasztalatai alapján leszűrhető, hogy noha a potenciális merítési bázis szélesedik, mégis néhány makrotársadalmi változás, elsősorban a tanulás szerepének megnövekedése és ennek következtében a szabadidő-keret csökkenése inkább a versenysporttól való tömeges elfordulás irányába hat. Ezt a hatást felerősíti az élsportolók utóbbi évtizedekben bekövetkezett presztízsvesztése és az általános élsport-ellenes hangulat.

Az úszósport választása legtöbbször a magas kulturális tőkével rendelkező szülők kezdeményezésére történik, és a döntés háttérében az egészségtudatosság, a harmonikus testfejlődés lehetősége, illetőleg a sport útján történő személyiségfejlesztés tudatos szándéka áll - a versenysport ezáltal a rétegspecifikus szocializáció terepévé válik. Ám ugyanezek a szülők ritkán ösztönzik gyermeküket arra, hogy felnőttként élsportolóvá váljanak. Az úzó pályafutás a gyermek- és serdülőkor időszakára tehető, majd a tanulás, a jó iskolai szereplés fontosságának növekedésével, rendszerint a középiskolába lépéskor történik a váltás más, az iskolarendszer követelményeinek jobban megfelelő és kevésbé “igénybevevő” versenysportra, ritkábban hobbisportra.

Empirikus kutatásom legfontosabb hozadékának azt tartom, hogy sikerült rámutatnom a magyar sporttársadalom növekvő mértékű önreprodukciójára. A sportbarát mikrokörnyezet nemcsak a versenysportba kapcsolódáskor, hanem a versenyzői pályafutás során is szelekciós mechanizmusként működik. Úgy tűnik, ma az esélyegyenlőtlenségek strukturális (származási, anyagi, településtípus által meghatározott) okai mellett a családi sportkulturális tőke jelenti a

sportbeli esélyegyenlőtlenségek egyik legfontosabb dimenzióját. Egyre nagyobb az egykori sportolók gyermekeinek részaránya az utánpótlás- és a felnőtt korú élsportolók között egyaránt. A család sporthagyományai tehát kettős szűrőként működnek: kijelölik az úszásba kapcsolódó gyermekek körét, majd a versenyzői életút folytatására, a felnőtt sportolóvá válásra társaiknál esélyesebbeket.

7. Javaslatok a további kutatásokhoz

Jelen dolgozat keretei nem tették lehetővé néhány olyan kérdés beható vizsgálatát, melyek közvetlenül vagy közvetett módon az esélyegyenlőség kérdésével összefüggnek. Ezek a következők: a versenyző és az edző személyes kapcsolata; a pénzkeresés lehetősége, mint motivációs tényező a sportolásban; a magyar úszósport presztízse és a sportágak presztízshierarchiájában elfoglalt helye; a versenyeztető sportszervezet versenyképessége, annak anyagi és szervezeti feltételei.

E témakörök egyben irányvonalakat jelölnek ki a további kutatásokhoz. Beható tanulmányozásuk hozzájárulhat a versenysportban megnyilvánuló társadalmi egyenlőtlenségek komplex kérdésének összetett, magyarázó feltérképezéséhez.

A szerzőnek az értekezés témakörében megjelent publikációi

Egressy J. (2005) Comparative Study of Hungarian Swimmers' Chances for Education
In: Földesiné, Sz.Gy. – Gál,A (ed.) New Social Conditions in Sport 1990-2005.
Budapest,MSTT. 145-159.p.

Egressy J. (2004) Él sport vagy továbbtanulás ? *Sporttudományi Szemle*.2-3.
56-62.p.

Egressy J. (2003) Az utánpótlás edzők társadalmi státusza az úszósportban
In: Földesiné Sz. Gy. – Gál A. (szerk.)
Sport és társadalom. Budapest, MSTT. 174-180. p.

Egressy J. (2002) Coach and Student Relationship in Swimming (Historical Review)
XV. International Congress on Sport Sciences for Students.
Training and teaching methods Phd section
Budapest, April 26-27.

Egressy J. (2002) Hungarian Olympic Medalist Swimmers About the Relationship with their Coaches
1st Conference of EASS, Vienna June 16.

Egressy J. (2001) A kimerültség okai és az edzéshatások, amelyek ezeket késleltetni képesek
In:2000/2001- Úszó Évkönyv

Kolossa Andrea (szerk) Magyar Úszó Szövetség. 435-441.p.

Egressy J. (2000) Case study on coaches social status in swimming
XIV. . International Congress on Sport Sciences for Students.
Budapest, April 14.

Tóth A. Egressy J. (1996) Versenyszámalelemzés az úszásban
In: Testnevelés és Sporttudomány 4. 5 – 11.p.